PEDAGOGIK TADQIQOTLAR JURNALI
ISSN: 3060-4923 Impact Factor –7,212

DIDAKTIK O‘YIN — INTELLEKTIDA KAMCHILIGI BO‘LGAN BOLALARNING BILISH JARAYONLARINI FAOLLASHTIRISH VOSITASI SIFATIDA

M.Axmedova
Nizami nomidagi UzbMPU, Kafedra «oligofrenopedagogika», 2 kurs magistri
N.Yu.Yusupova
Raxbar, dots.
https://doi.org/10.5281/zenodo.23544264

Annotatsiya
Maqolada intellektual rivojlanishida buzilishlari bo‘lgan bolalar ta’limida didaktik o‘yinlardan foydalanishning korreksion-rivojlantiruvchi imkoniyatlari yoritilgan. Didaktik o‘yini bilish jarayon ko‘nikmalarini faollashtirishdagi o‘rni, ularni tashkil etish tamoyillari.
Kalit so‘zlar:, intellektual rivojlanish, , maxsus pedagogika, korreksion-rivojlantiruvchi ta’lim.

Annotatsiya
В статье рассматривается коррекционно-развивающий потенциал использования дидактических игр в обучении детей с нарушениями интеллектуального развития. Анализируется роль дидактических игр в активизации познавательных процессов и навыков, а также принципы организации таких игр.

Annotatsiya
The article highlights the corrective and developmental potential of using didactic games in the education of children with intellectual disabilities. It discusses the role of didactic games in activating cognitive processes and skills, as well as the principles of their organization.

Ta’lim jarayonida har bir bolaning individual imkoniyatlarini hisobga olish, uning mustaqil faoliyatini qo‘llab-quvvatlash va bilishga bo‘lgan qiziqishini oshirish muhim pedagogik vazifalardan biridir. Intellektual rivojlanishida qiyinchiliklari bo‘lgan bolalarda ma’lumotni qabul qilish, eslab qolish, umumlashtirish, sabab-oqibat munosabatlarini anglash va nutq orqali ifodalash jarayonlari o‘ziga xos kechishi mumkin. Shu sababli ta’lim mazmuni tushunarli, bosqichma-bosqich va amaliy faoliyat bilan bog‘langan holda tashkil etilishi lozim. Didaktik o‘yin ana shunday sharoitni yaratadigan samarali vositalardan biridir.

Didaktik o‘yin — muayyan ta’limiy maqsadga yo‘naltirilgan, qoidalar va topshiriqlar asosida tashkil etiladigan faoliyatdir. Unda bola predmetlarni kuzatadi, taqqoslaydi, guruhlaydi, nomlaydi, eslab qoladi va tanlov qiladi. O‘yin jarayoni o‘quv topshirig‘ini qiziqarli shaklda taqdim etib, bolani faol ishtirok etishga undaydi. Biroq o‘yin shunchaki ko‘ngilochar mashg‘ulot bo‘lib qolmasligi kerak: uning maqsadi, kutiladigan natijasi va bolaning imkoniyatlariga mos qoidalari oldindan belgilanadi.

Didaktik o‘yinlarning bilish jarayonlariga ta’siri:

- birinchidan, didaktik o‘yinlar diqqatni jamlash va uni muayyan vazifaga yo‘naltirishga yordam beradi. Masalan, “Rangni top” o‘yinida bola berilgan rangdagi predmetni tanlaydi; “Farqini aniqlang” topshirig‘ida esa ikki rasmni solishtirib, o‘zgarishni topadi. Dastlab topshiriqlar qisqa va ko‘rgazmali beriladi, keyinchalik belgilar soni yoki bajarish bosqichlari asta-sekin oshiriladi;

- iIkkinchidan, predmetlar, rasmlar, shakllar va tovushlardan foydalanish idrokni rivojlantirishga xizmat qiladi. “Juftini top” o‘yinida bola bir-biriga mos rasmlarni birlashtiradi, “Nima o‘zgardi?” o‘yinida esa predmetlarning joylashuvi yoki tarkibidagi o‘zgarishni aniqlaydi. Bunday mashqlar kuzatuvchanlikni, predmetlarning muhim belgilarini ajratishni va fazoviy munosabatlarni anglashni qo‘llab-quvvatlaydi;

- uchinchidan, xotira va tafakkurni faollashtirish uchun ketma-ketlikni tiklash, ortiqcha predmetni ajratish, guruhlash va oddiy muammoli vaziyatlarni yechish o‘yinlari qo‘llanadi. Masalan, “Avval nima, keyin nima?” o‘yinida bola kundalik faoliyat aks etgan rasmlarni to‘g‘ri tartibga qo‘yadi. “Ortiqchasini top” topshirig‘ida esa predmetlarni umumiy belgisi bo‘yicha taqqoslab, mos kelmaydiganini ajratadi. Pedagog javobni darhol aytib bermasdan, yo‘naltiruvchi savollar va ko‘rsatmalar orqali bolaning mustaqil fikrlashiga imkon yaratadi;

- to‘rtinchidan, didaktik o‘yinlar nutq va muloqotni rivojlantirish uchun qulay vaziyat yaratadi. “Bu nima? U nima qiladi?” kabi o‘yinlarda bola predmet nomini, belgisini yoki harakatini aytadi; “Do‘konda” o‘yinida esa salomlashish, so‘rash, javob berish va navbat kutish ko‘nikmalarini mashq qiladi. Bolaning nutqiy imkoniyati cheklangan bo‘lsa, javobni rasm, imo-ishora, tanlash kartochkasi yoki qisqa so‘z orqali bildirishiga ruxsat beriladi. Muhimi, bolaning har qanday mazmunli javobi qo‘llab-quvvatlanib, to‘g‘ri nutq namunasi tabiiy ravishda taqdim etiladi.

O‘yinlarni tashkil etishning metodik shartlari - didaktik o‘yin samarali bo‘lishi uchun bir nechta shartlarga amal qilish zarur, avvalo, topshiriq bolaning yoshi, rivojlanish darajasi, qiziqishi va mavjud ko‘nikmalariga mos tanlanadi. Ko‘rsatma sodda, qisqa bo‘lishi, pedagog uni namoyish orqali tushuntirishi kerak. O‘yin materiallari yirik, xavfsiz, ko‘rinarli va bolaga tanish bo‘lgani ma’qul. Murakkab topshiriq kichik bosqichlarga bo‘linadi, muvaffaqiyat esa rag‘batlantirish bilan mustahkamlanadi.

Pedagog bolaning o‘rniga vazifani bajarib bermasligi, lekin zarur yordamni ham kechiktirmasligi lozim. Yordam darajasi bosqichma-bosqich kamaytiriladi: avval namuna ko‘rsatiladi, keyin og‘zaki yoki vizual ishora beriladi, so‘ng bola mustaqil bajarishga undaladi. Mashg‘ulot davomida bolaning faqat yakuniy javobi emas, balki topshiriqqa kirishishi, diqqatini saqlashi, urinishlari, yordamdan foydalanishi va tengdoshlari bilan hamkorligi ham kuzatiladi. O‘yin natijalari muntazam qayd etilsa, keyingi mashg‘ulotlarni rejalashtirish osonlashadi.

Masalan, “Meva va sabzavotlarni ajrat” o‘yinida bola avval predmet rasmlarini nomlaydi yoki ko‘rsatadi, so‘ng ularni ikki guruhga ajratadi, keyin tanlovini bir so‘z yoki sodda gap bilan izohlaydi. Shu tariqa bitta o‘yin idrok, diqqat, tasniflash, lug‘at boyligi va muloqot ko‘nikmalarini birgalikda mashq qildiradi. O‘yinlar yakka tartibda, juftlikda yoki kichik guruhda tashkil etilishi mumkin; bunda har bir bolaning faol qatnashishiga sharoit yaratiladi.

Didaktik o‘yinlar intellektual rivojlanishida buzilishlari bo‘lgan bolalarning bilish jarayonlarini faollashtirish, o‘quv motivatsiyasini oshirish va amaliy ko‘nikmalarini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Ular diqqat, idrok, xotira, tafakkur, nutq va ijtimoiy muloqotni o‘zaro bog‘liq holda

rivojlantirish imkonini beradi. Buning uchun o‘yinlar aniq maqsad asosida tanlanishi, topshiriqlar bolaning individual imkoniyatlariga moslashtirilishi va natijalar muntazam kuzatib borilishi kerak. Didaktik o‘yin pedagogning maqsadli rahbarligi bilan qo‘llangandagina korreksion-rivojlantiruvchi ta’limning samarali tarkibiy qismiga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Po‘latova P.M. Oligofrenopedagogika. — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2005. — 224 b.
2. Po‘latova P.M., Nurmuhamedova L.Sh. va boshq. Maxsus pedagogika. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2014. — 368 b.
3. Vygotskiy L.S. Osnovy defektologii. — Sankt-Peterburg: Lan, 2003.
4. O‘zbekiston Milliy pedagogika universiteti. “Maxsus pedagogika: oligofrenopedagogika” ta’lim yo‘nalishi haqida ma’lumot. — Rasmiy veb-sayt: https://npuu.uz/study-direction/21 (murojaat sanasi: 19.10.2026).